

Verbindend Water

Terugblik en vooruitblik op Routewijzer Innovatie Waterketen

Januari 2010

Verbindend Water

Terugblik en vooruitblik op Routewijzer Innovatie Waterketen

Inhoud	Pagina
Woord vooraf	1
Vertellen, verbinden, vermeerderen	2
Gelegde verbindingen	4
Uitdragen en verbinden	4
Binnenwater	6
Buitenwater	9
Kennis water	13
Conclusies 2009	17
Versterken en uitbreiden	19
Waterketen & Ruimtelijke Ontwikkeling	20
Energie en duurzaamheid	23
Bestuurlijke betrokkenheid	24
Bestaande verbindingen onderhouden en versterken	25
Aanpak en organisatie	28

Woord vooraf

In 2009 is het aanjaagteam aan de slag gegaan om de langetermijnvisie 'Verbindend Water' en de bijbehorende Routewijzer Innovatie Waterketen breed te communiceren en partijen te enthousiasmeren voor deze visie en aanpak. In dit jaarverslag beschrijft het aanjaagteam, dat bestaat uit vertegenwoordigers van het Rijk, provincie, gemeenten, waterschappen en externe adviseurs, de resultaten van het afgelopen jaar. Ook wordt er gekeken naar de opgaven die er op dit moment nog liggen, en hoe deze opgepakt zouden kunnen worden. Het jaarverslag is opgesteld voor de Stuurgroep DRAB (drinkwater-, riolering- en afvalwaterbeleid) en het aanjaagteam.

Op de stuurgroepbijeenkomst van 17 december 2009 is besloten dat er een vervolg komt op het traject Innovatie in de Waterketen. Onderdeel van het vervolg is dat wordt overwogen om een publieksversie van dit document uit te brengen.

Dit document bestaat uit twee delen. 'Gelegde verbindingen' is een terugblik op 2009, en 'Versterken en uitbreiden' een vooruitblik naar 2010. In 'Gelegde verbindingen' gaan we kort in op de ambitie die het aanjaagteam het afgelopen jaar heeft gehad, en de rol van die zij heeft gespeeld. Het gaat dan om vertellen, verbinden en vermeerderen. Daarna bieden we een overzicht van alle verbindingen waaraan in 2009 is gewerkt.

In 'Versterken en uitbreiden' geven we aan welke in 2009 gelegde verbindingen het komend jaar versterkt moeten worden, en bij welke belangrijke nieuwe netwerken we nog aansluiting willen zoeken. We sluiten af met een vooruitblik op de aanpak en organisatie die daarbij aansluiten.

Vertellen, verbinden, vermeerderen

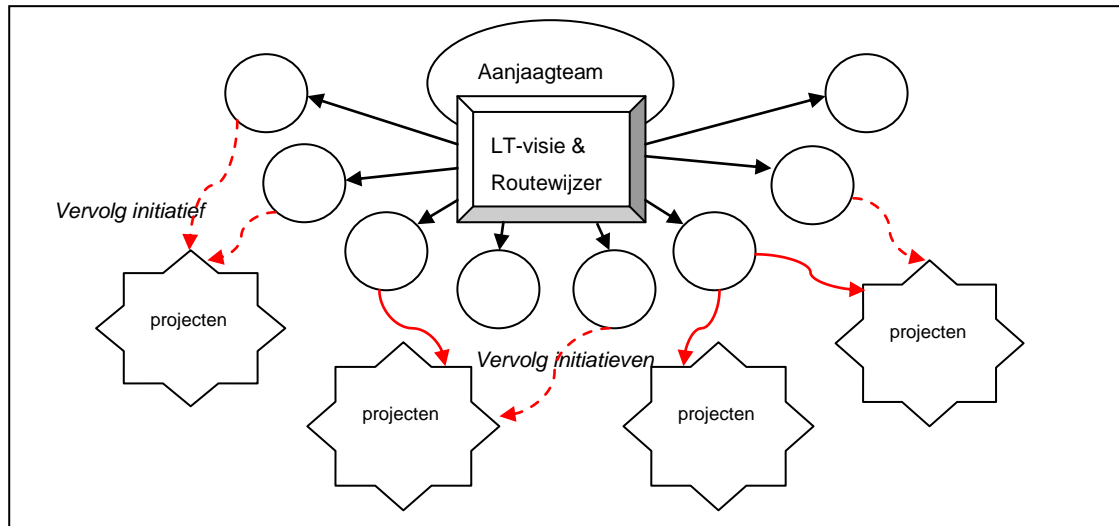
De visie Verbindend Water is medio 2008 tot stand gekomen in een dialoog tussen vertegenwoordigers van de BOW partners (Bestuurlijk Overleg Waterketen) binnen en buiten het aanjaagteam. Externe ondersteuning werd ingezet voor het faciliteren van bijeenkomsten, netwerkcontacten en de redactie van de visie en routewijzer.

Voor 2009 heeft het aanjaagteam van de Stuurgroep DRAB (drinkwater-, riolering- en afvalwaterbeleid) de opdracht gekregen om de visie uit te dragen en mensen binnen en buiten de watersector te enthousiasmeren voor de visie. Dit met als beoogd resultaat dat andere spelers dan het aanjaagteam kansen zien in het opnemen van elementen uit de visie in hun eigen beleidsplannen en of projecten. De verwachting was daarbij niet dat anderen deze visie integraal zouden overnemen maar dat zij een vertaling naar hun eigen praktijk zouden maken. Ook biedt het aanjaagteam geen oplossingen voor knelpunten die mensen ervaren bij het vertalen van de visie naar hun eigen werkomgeving. Wel geven wij deze signalen door aan vertegenwoordigers van de koepels op ambtelijk en/of bestuurlijk niveau. Wij richten ons specifiek op de 'voorlopers'. Mensen die zich verbonden voelen met de impuls om de waterketen te innoveren.

Voor het vertellen, verbinden en vermeerderen heeft het aanjaagteam verschillende werkvormen ingezet. In de eerste plaats hebben wij de visie in een boekje uitgegeven. Inmiddels zijn er op verzoek van de waterketensector ruim 1500 exemplaren verspreid. Ook hebben wij een aparte internetpagina via de website www.samenwerkenaanwater.nl. Via deze website houden we alle betrokkenen op de hoogte van onze activiteiten en projecten. Ook staan er initiatieven van derden op die zich geïnspireerd en/ of verbonden voelen met de visie Verbindend Water. Daarnaast is er een groep gestart op LinkedIn, waarbij zich inmiddels ruim 100 professionals hebben aangesloten. De kern van onze inspanningen bestaat uit het voorbereiden en faciliteren van diverse groepsbijeenkomsten, variërend van 8 tot 60 deelnemers. Kortom het aanjaagteam spant zich in om een platform te bieden waarbinnen wij samen met u denkbeelden over innovatie in de waterketen - op zowel technisch inhoudelijk gebied als qua samenwerking en werkwijze – kunnen uitwisselen.

Terugkijkend is het vertellen en verbinden van de visie succesvol geweest, als we mogen afgaan op de animo voor de visie die blijkt uit deelname aan onze activiteiten. Er is ook een voorzichtig begin gemaakt met het vermeerderen. Daarmee bedoelen wij dat mensen mede op basis van de visie zelf vervolgstappen hebben gezet. Dit soort initiatieven zien wij in 2010 graag op meer plekken ontstaan. Op die manier gaat de visie als een sneeuwbal werken en wordt de rol van een aanjaagteam op termijn overbodig. Voor komend jaar zien wij voor het aanjaagteam de opgave om de visie nog meer buiten de waterketen te vertellen en verbinden. De visie is immers mede gestoeld op de gedachte om de waterketen nauwer te verbinden met de leefomgeving. Denk hierbij bijvoorbeeld aan energie en ruimtelijke kwaliteit.

Vooruitkijkend ligt er voor de partijen in de waterketen en andere overheden en bedrijven een bezuinigingsopgave. Het economische klimaat is anders dan toen wij de visie in 2008 formuleerden. Het aanjaagteam blijft desondanks optimistisch over de kansen voor innovatie in de waterketen. Dit is ingegeven vanuit doelmatigheid en anderzijds vanwege het publieke debat over duurzaamheid en klimaatbestendigheid. Als het platform Verbindend Water deze doelen, mensen en middelen weet te verbinden met partijen die hierin hun kerntaken hebben, dan kunnen we nog mooie dingen gaan verwachten in 2010 en de daaropvolgende jaren.

Schematische weergave voor vertellen, verbinden en vermeerderen

Gelegde verbindingen

Uitdragen en verbinden

In 2008 is gewerkt aan de totstandkoming van de langetermijnvisie Verbindend Water en de Routewijzer Innovatie Waterketen. In 2009 is onder aanvoering van het aanjaagteam een begin gemaakt met het uitdragen/verspreiden van de visie, het verbinden van verschillende partijen aan deze langetermijnvisie en routewijzer; en daarmee het aanjagen van innovatie in de waterketen.

Het jaarverslag gaat in op ontwikkelingen binnen de watersector ('binnenwater'), de gelegde contacten buiten de watersector ('buitenwater') en de verbindingen met kennispartners ('kennis water'). We sluiten af met conclusies die we hebben gebaseerd op de ervaring in het afgelopen jaar.

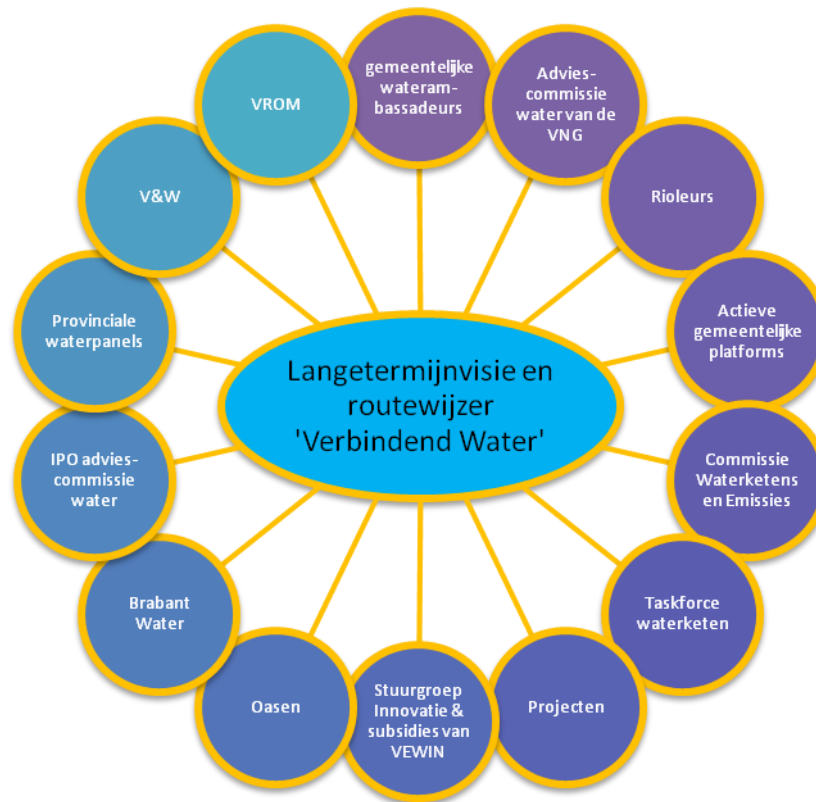
Zoals al eerder is beschreven had het aanjaagteam voor het jaar 2009 als doel om de visie breed te communiceren, partners te zoeken en deze uit te dagen om een eigen bijdrage te leveren aan de realisatie van de langetermijnvisie. Om dit te bereiken heeft het aanjaagteam verschillende activiteiten ondernomen.

Workshops	Groepsgesprekken	Presentaties	Brede communicatie	Versterken aansluiting
 <p>Er zijn door het jaar heen verschillende workshops georganiseerd, met als doel om actoren binnen de sector te laten samenkomen rond een thema en om zodoende van elkaar te leren over innovatie in de waterketen.</p>	 <p>De groepsgesprekken waren gericht op het inventariseren en uitwisselen van ideeën en meningen over thema's rond innovatie in de waterketen. Zo is er met zowel actoren binnen als buiten de watersector gesproken.</p>	 <p>Voor het uitdragen van en communiceren over de visie aan de diverse partners, zijn er op verschillende bijeenkomsten in het land presentaties gehouden door leden van het aanjaagteam.</p>	 <p>Voor de communicatie van de langetermijnvisie en routewijzer zijn diverse middelen ingezet. Zo zijn er promotieboekjes verspreid, is er een website met storyboard en is er een LinkedIn group.</p>	 <p>Leden van het aanjaagteam hebben bij enkele projecten gezorgd voor ondersteuning met het integreren en doorvertalen van de visie in concrete (bouw)projecten. Hoofdzakelijk in de vorm van inhoudelijke gesprekken.</p>

Bij de beschrijving van de verschillende ontwikkelingen die hierna volgt worden ook voorbeelden genoemd van concrete uitkomsten en activiteiten die zijn ondernomen.

Binnenwater

Vanuit het aanjaagteam is er veel geïnvesteerd in het uitdragen van de langetermijnvisie bij de verschillende partijen binnen de waterketen. Het gaat dan om de watermensen bij partijen als gemeenten, waterschappen, waterleidingbedrijven, provincies en het Rijk. Dit zijn ook de meest logische partners omdat zij de waterketen beheren. Hieronder is deze verbinding met de verschillende doelgroepen schematisch weergegeven.

Voor het uitdragen van de langetermijnvisie binnen de watersector zijn verschillende activiteiten ondernomen. Hieronder een kleine greep uit de activiteiten van het aanjaagteam.

Workshop Allianties en Netwerken (15 juni)

Workshop Samen Innoveren (20 oktober)

Groepsgesprekken de waterketen en zijn omgeving (19 juni) en de waterketen en techniek (10 juni)

Presentatie CWE (UvW)
Presentatie Groningen
Presentatie Rioned
Presentatie Twente
Presentatie CAW (VNG)

Gesprek wethouder Leeuwarden

Gesprek adviesbureaus en aannemers

Verspreiding van 'verbindend water'

Site samenwerken-aanwater.nl

LinkedIn group

Wij hebben de langetermijnvisie op veel plaatsen binnen de watersector uitgedragen. De visie is bij gemeenten, waterschappen, drinkwaterbedrijven, provincies en Rijk op de kaart gezet, zowel bestuurlijk als ambtelijk. Dat leverde enthousiasme op, maar ook discussie: gaat de visie wel ver genoeg ("waarom geen afvalwatermachine in huis") en moet je nog wel verschillende leidingen onder de straat willen hebben ("dat moet fout gaan"). Met een verwijzing naar de feitelijke visie, verbeeld in de richtingaanwijzer, zijn partijen uitgedaagd om eigen toekomstbeelden te creëren.

Zo zijn bij de gemeenten de gemeentelijke waterambassadeurs aangesloten, de adviescommissie water van de VNG heeft 'verbindend water' opgepakt en er zijn actieve platforms waar er hard wordt gewerkt aan de waterketen. Een kritische noot komt van de gemeentelijke rieleurs. Zij vinden dat het beheer van de stedelijke infrastructuur te weinig aandacht krijgt. In de langetermijnvisie worden de verschillende soorten water apart ingezameld en behandeld. Dat resulteert in vele leidingen, terwijl er nu al vele fouten worden gemaakt met het beheer van twee leidingen. Mede daardoor is er voor innovatie in de waterketen nu nog relatief weinig animo onder de rieleurs. Om verder te komen met de visie vormen de rioleringsdeskundigen echter een belangrijke groep.

Bij de waterschappen is de Commissie Waterketens en Emissies, de taskforce waterketen en het project WaterWegen aangesloten bij de langetermijnvisie. Daarnaast zijn individuele waterschappen al begonnen met de implementatie en het beschrijven van de transitieprocessen.

De betrokkenheid van de waterleidingbedrijven is over het algemeen goed. Individuele drinkwaterbedrijven zijn actief betrokken. De stuurgroep Innovatie & Subsidies van VEWIN heeft de LT-visie gebruikt als uitgangspunt voor haar meerjarenperspectief.

De betrokkenheid van de provincies geeft een diffuus beeld. Er wordt op sommige plekken wel veel uitgewisseld, maar dat gaat nog te weinig over innovatie. Het kost duidelijk moeite om de problemen van nu te verenigen met de beelden voor de toekomst. Deze verschillende beelden zullen uiteindelijk moeten samenkomen. Provinciale waterpanels bieden een goede insteek om de provincies verder te betrekken.

Bij het Rijk en de twee betrokken ministeries (VROM en V&W) is er veel enthousiasme voor de visie. Toch zijn er nog steeds mogelijkheden om de langetermijnvisie verder te brengen binnen het Rijk. Zo liggen er nog kansen door de langetermijnvisie te koppelen aan verwante onderwerpen zoals waterberging, waterkwaliteit en ruimtelijke ordening.

Follow-up initiatieven 'binnenwater'

Bij enkele waterschappen wordt al nagedacht over de implementatie en het beschrijven van de transitieprocessen. Zo heeft het waterschap Regge en Dinkel de visie al als basis gekozen voor haar strategienota. Ook de stuurgroep Innovatie van de drinkwaterbedrijven heeft het inspelen op de nieuwe ontwikkelingen in de waterketen als een van haar vier hoofdthema's benoemd.

De gemeentelijke waterambassadeurs vormen een belangrijke schakel tussen aanjaagteam, gemeenten en waterschappen. De waterambassadeurs hebben in alle gebieden afspraken gemaakt met de waterketenspecialist van het waterschap om visie in de lopende samenwerkingsprocessen tussen gemeenten en waterschap in te brengen.

Verder is in verschillende samenwerkingsverbanden de visie aan bod gekomen. Zoals het Bestuursakkoord Waterketen Friesland, Samenwerken in de Waterketen Limburg, Samenscholing in de Waterketen en Waterketenkansenboek in Twente.

Buitenwater

De verwachting was dat het bundeling van krachten, ook met partijen buiten de waterketen, aantrekkelijke perspectieven zou bieden. Vooral het verbinden van de waterketen met de leefomgeving werd gezien als een belangrijke kans voor realisatie van de langetermijnvisie. Daarom is naast het uitdragen van de visie bij de voor de hand liggende waterketenpartijen ook contact gezocht met vertegenwoordigers vanuit woningbouwcorporaties, projectontwikkelaars, architecten, kennisinstututen, ruimtelijk ordenaars, met de energiesector, private partijen en trekkers van voorbeeldprojecten.

Hieronder vind u een greep uit de acties van het aanjaagteam die zijn ondernomen om deze groepen te betrekken bij de langetermijnvisie en routewijzer.

Deze acties hebben ertoe geleid dat aan veel sectoren 'geroken' is (gestreepte lijntjes). Er zijn echter nog maar weinig robuuste verbindingen gelegd, zoals hierboven in de figuur te zien is.

Uit de gesprekken is naar voren gekomen dat voor het realiseren van concrete voorbeeldprojecten brede, regionale coalities nodig zijn met ambitieuze deelnemers. De aansluiting binnen Ruimtelijke Ontwikkeling en in de Energie sector (in de figuur aangegeven met de oranje pijlen) wordt daarom dan ook gezien als een belangrijke kans voor het versterken van de langetermijnvisie. Het brengen van de langetermijnvisie binnen RO en energie is een parallel spoor, naast dat van water en riolering. Een bijkomend voordeel is dat de energiesector veel ervaring met innovatie en de transitieprocessen heeft, waar we veel van kunnen leren.

Andere belangrijke potentiële partners, die nog beter moeten worden verbonden, zijn de woningbouwcorporaties en projectontwikkelaars. Uit de groepsgesprekken is gebleken dat zij water vaak alleen zien als oppervlaktewater en voornamelijk associëren met de leefbaarheid binnen de wijk. Door deze groep enthousiast te maken voor de visie kan hier verandering in worden gebracht.

Daarnaast is geïnventariseerd welke andere sectoren nog interessant zouden kunnen zijn voor het realiseren van innovatie in de waterketen. Hieruit is naar voren gekomen dat de vertaling van de visie naar de realiteit een belangrijk punt gaat worden. Hiervoor zijn

mensen nodig met veel ervaringskennis die deze vertaalslag kunnen en willen maken, zoals de installatiebranche. Voor deze groepen zal nog worden gekeken hoe deze bij het project kunnen worden betrokken (in de figuur met stippellijn aangegeven).

Follow-up initiatieven 'binnenwater'

De laatste jaren zijn verschillende woningbouwcorporaties actief op het gebied van innovatieve duurzame energie. Voorbeelden hiervan zijn Vestia en Staedion. Zo heeft Staedion een eigen energiemaatschappij opgericht (Energiek B.V.) dat zich hoofdzakelijk richt op warmte-koude opslag. Vestia heeft in Scheveningen een zeewaterwarmtecentraleproject opgezet, die ook gebruik maakt van warmte-koude opslag techniek. In deze projecten is water de warmte (energie)drager. Water kan warmte snel opnemen en afstaan. Door warmte uit water te halen, kun je warmte transporteren. De projecten zijn gebaseerd op het trias energetica principe, wat inhoudt dat je zorgt dat de energievraag beperkt wordt, energie die gebruikt wordt duurzaam opgewekt, en dat er geen (of zo min mogelijk) fossiele brandstof wordt gebruikt. Beide projecten zijn voorbeelden van initiatieven die worden ondernomen door partijen buiten de traditionele water(keten)sector, maar wel overlap vertonen of in het verlengde liggen van de langetermijnvisie van de waterketen. Het zoeken naar aansluiting met dergelijke ambitieuze partijen is dan ook cruciaal voor succesvolle innovatie in de

Kennis water

Het beschikken over voldoende kennis is erg belangrijk voor het bereiken van innovatie in de waterketen. Technische maatregelen alleen zijn niet toereikend genoeg voor de realisatie van de langetermijnvisie. Een belangrijk punt dat nauw samenhangt met innovatie is het omgaan met onzekerheden en risico's rond de implementatie. Om deze risico's te verminderen is het belangrijk onderzoek- en ervaringskennis goed te benutten. Daarom is er verbinding gezocht met bestaande platforms en zijn er nieuwe initiatieven gestart.

Ook hier zijn waardevolle ontwikkelingen waar het aanjaagteam verdere aansluiting bij wil zoeken

(stippellijn).

Het aanjaagteam heeft het denkraam van de synergiestad ontwikkeld, waarbij een verbinding gelegd wordt tussen de drijfveren van mens en organisatie en de waterfuncties in de stad. Daarnaast vindt u hieronder een greep uit de overige acties die door het aanjaagteam zijn ondernomen.

Groepsgesprekken
'Lectorenoverleg'
'Techniek in en om het

Er zijn verschillende
gastcolleges verzorgd,
waaronder lessen in

De ontwikkeling van
het denkraam
synergiestad

Verspreiding van de
boekjes 'verbindend
water'

Op het gebied van educatie is het HBO-onderwijs een belangrijk aandachtspunt geweest. Zo zijn de waterlectoren een aantal keer bijeengebracht om tot een gezamenlijk waterprogramma te komen, waarin ook de visie een plek krijgt. In het basisonderwijs vinden al volop initiatieven plaats om kinderen meer waterbewust te maken. Voor het middelbaar onderwijs blijkt het moeilijker om aansluiting te krijgen bij het daar gehanteerde lespakket. Het belangrijkste punt is dat leraren weinig ruimte krijgen om nieuwe elementen op te nemen in de curricula en het enthousiasme vaak laag is omdat de opgedane kennis niet geëxamineerd wordt. De universiteiten zijn vrij autonoom bezig en vooral gericht op samenwerking met universiteiten in andere landen. Ze komen met fraaie resultaten, maar deze kunnen eerder worden gekarakteriseerd als onderzoeksresultaten dan als toepasbare innovatie.

Kennisinstituten pakken ondertussen nieuwe vragen rond de visie op. De Stichting Toegepast Onderzoek Waterbeheer (STOWA) is een kenniscentrum dat zich gaat inzetten om ervaringen rond innovatieve pilots te bundelen in haar programma Ontwikkeling nieuwe sanitatietechnieken. Het Kiwa Water Cycle Research (KWR) onderzoekt ondertussen of de BREEAM duurzaamheidsindex aangevuld kan worden met elementen uit de waterketen. Dit zou een impuls kunnen betekenen voor een kritische beschouwing van de waterketen bij de ontwikkeling van nieuwe kantoren en woningen.

Follow-up initiatieven 'Kennis water'

Naar aanleiding van het door het aanjaagteam georganiseerde lectorenoverleg, is er bij de betrokken partijen veel enthousiasme ontstaan voor meer samenwerking. In navolging daarvan wordt er nu door de Nederlandse HBO instellingen gezamenlijk invulling gegeven aan de oprichting van een leertafel over de stedelijke waterketen en aan praktisch onderzoek op dat gebied. Deze leertafel bestaat uit een aantal leerstoelen bij verschillende HBO instellingen die nauw gaan samenwerken op dit gebied.

Het tv programma 'Made in Overijssel' op RTV Oost laat zien hoe synergie, creatie en innovatie ontstaan tussen het bedrijfsleven, kennisinstellingen en studenten. Studenten van de universiteit van Twente werken aan de hand van cases aan innovatieve oplossingen voor echte problemen. Eén van de cases die in dit programma wordt behandeld is die van het Waterschap Regge en Dinkel op het gebied van innovatie in de afvalwaterzuivering.

Conclusies 2009

Als we kijken naar de ondernomen activiteiten en de bereikte resultaten in de vier typen verbindingen, blijkt:

- Binnen de watersector is inmiddels grote bekendheid met de langetermijnvisie in bijna alle doelgroepen. De langetermijnvisie leverde enthousiaste reacties op, maar was ook uitgangspunt voor discussie over een nadere invulling van de visie.
- Binnen de watersector is bij vele lopende initiatieven aansluiting gevonden. Met name de gemeentelijk watermedewerkers en waterschappen zijn goed aangesloten op de visie. Bij een aantal groepen is nog wel een extra investering nodig om de gelegde verbinding te versterken of te onderhouden. Zo is er nog winst te behalen bij de waterleidingbedrijven, die nu nog vaak individueel de aansluiting maken, provincies, waar de uitwisseling nog meer over innovatie kan gaan, en het Rijk, waar de rol van V&W nog niet uitgekristalliseerd is.
- Opvalt dat bij rioleringsdeskundigen binnen gemeenten – een cruciale groep om de langetermijnvisie verder te brengen – relatief weinig innovatie plaatsvindt, in vergelijking met de zuiveringswereld. Onderbezetting en het verdwijnen van ervaringskennis spelen daarbij een belangrijke rol.
- Op het kennisvlak is techniek niet het knelpunt om tot systeeminnovatie te komen. Belangrijker zijn de procesvragen, zoals hoe je met onzekerheden om kan gaan, en hoe je risico's over partijen kunt verdelen. Ervaringskennis benutten is daarvoor een belangrijke sleutel. Ook aandacht voor innovatieve ideeën over beheer en onderhoud (met name het beheer van de stedelijke infrastructuur) krijgt nog weinig aandacht. De neiging om op de technische ontwikkeling te focussen is echter groot, en begrijpelijk gezien de achtergrond van de doelgroep.
- Voor het realiseren van concrete voorbeeldprojecten zijn brede, regionale coalities nodig, met ambitieuze deelnemers die ook van buiten de watersector komen. Het netwerk van de waterprofessional die zich met innovatie bezig houdt is over het algemeen eenzijdig ontwikkeld: goed tot uitstekend binnen de watersector maar dun daarbuiten. Het verbreden van het eigen netwerk naar buiten de watersector zal het naar verwachting ook gemakkelijker maken om de aandacht te richten op andere aspecten van innovatie dan de techniek zelf. In het bijeenbrengen van de verschillende werelden kan de techniek een mooi aanknopingspunt zijn waar men deels dezelfde taal spreekt, maar zal het gesprek vooral ook om de procesaspecten daarom heen gaan.
- Aansluitend bij het vorige punt, is het erg belangrijk dat de langetermijnvisie ook breder wordt uitgedragen dan alleen binnen de watersector, en coalities worden gevormd. Aan partijen buiten de watersector is veelal 'geroken'. Contacten zijn gelegd om te zien waar de meest concrete kansen op verbinding liggen binnen elke doelgroep. Ondanks dat er nog weinig robuuste verbindingen zijn

gelegd, hebben we daardoor nu wel beter zicht op de partijen, onderwerpen en manier om hen aan de visie te verbinden. Het beperkte netwerk en de beperkte focus bij waterprofessionals op deze andere sectoren maakt deze opgave ook extra lastig.

- Op het gebied van kennisontwikkeling is het onderwijs een belangrijke doelgroep. Binnen het basisonderwijs zijn al veel initiatieven om meer waterbewustzijn te creëren. Het curriculum van het middelbaar onderwijs biedt weinig ruimte. Universiteiten zijn vrij autonoom bezig en leveren eerder onderzoeksresultaten dan echte innovatie. De aandacht is dan ook vooral uitgegaan naar het HBO onderwijs, waar dit jaar de lectoren nieuwe initiatieven hebben opgestart rond de waterketen. Er zijn verder al veel goede voorbeeldprojecten die uitgedragen kunnen worden, in de praktijk gebeurt al veel. Regio's waar veel staat te gebeuren zijn aangehaakt bij de langetermijnvisie.

Het aanjagen van het afgelopen jaar heeft al veel resultaten opgeleverd, met name binnen de watersector en het HBO onderwijs, en veel voorbeeldprojecten zichtbaar gemaakt. Hier moeten gelegde verbindingen vooral versterkt en verder uitgebreid worden. Ook is het belang van aansluiting vinden buiten de watersector nog duidelijker geworden. Daar is dit jaar een begin mee gemaakt. Op dit vlak ligt voor de komende tijd echter nog duidelijk een opgave. De grootste uitdaging voor 2010 is dat we moeten *leren innoveren*: samen met gebiedsontwikkelaars en de markt, onder de druk van bezuinigingen en niet alleen de eerste toepassing maar juist ook het realiseren van de bredere toepassing. Het is daarbij van groot belang om elkaars taal goed te leren verstaan. Definities over bijvoorbeeld duurzaamheid lopen sterk uiteen.

Nieuwe pilots zullen niet zozeer ontstaan omdat het moet (anders dan vanuit de noodzaak voor verduurzaming op wereldschaal), maar vooral omdat betrokken partijen de gezamenlijke ambitie uitspreken om te willen ontwikkelen. Partijen zullen daarbij gezamenlijk een transitietraject uitstippelen, onzekerheden benoemen en terugbrengen, en afspraken maken over het omgaan met risico's.

Met recht kunnen we spreken van *uitdagend water*.

Versterken en uitbreiden

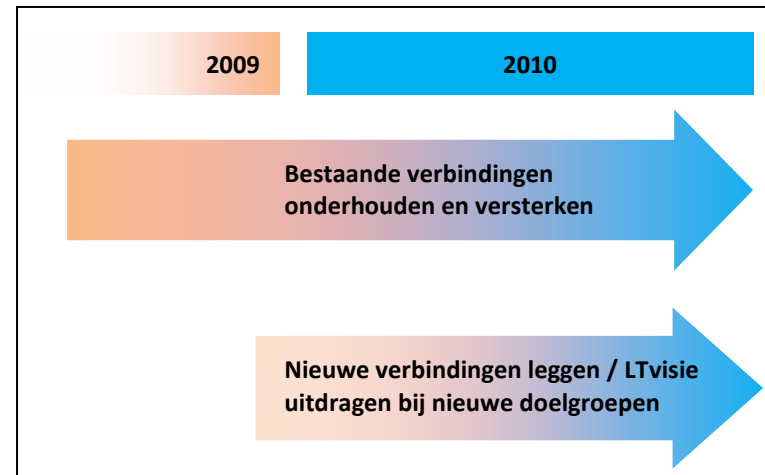
In 2009 is er een belangrijk begin gemaakt in de verankering van de langetermijnvisie binnen en buiten de watersector. Het succes is afhankelijk van de duurzaamheid van de gelegde verbindingen. Daarom ligt er voor 2010 een belangrijke opgave in het versterken van de gelegde verbindingen en het tegelijkertijd werken aan het leggen van nieuwe verbindingen. Het gaat dan met name om het verbinden en schakelen tussen de doelen vanuit Water, RO en duurzaamheid (macro) en concrete pilots en/ of projecten (micro).

Bij het leggen van de nieuwe verbindingen ligt de focus op de volgende onderwerpen:

1. Waterketen & Ruimtelijke Ontwikkeling, waaronder ook:
 - Corporaties en ontwikkelaars;
 - Aannemers;
2. Energie en duurzaamheid;
3. Bestuurlijke betrokkenheid

Bij de bestaande verbindingen gaat het om het onderhouden en versterken van de duurzame relaties met waterschappen, gemeenten en provincies, maar ook de overige gelegde relaties (individuele contacten) moeten onderhouden en versterkt worden.

Hierna gaan we eerst in op de nieuwe doelgroepen waar we de langetermijnvisie willen uitdragen, en vervolgens op het onderhouden van de bestaande verbindingen.

Waterketen & Ruimtelijke Ontwikkeling

Situatie

Voor de doorvertaling van de visie in concrete projecten is de afstemming tussen waterketen en RO van belang. Daarnaast kan door het betrekken van beleidsmakers en bestuurders uit de RO sector bij innovatie in de waterketen het draagvlak (en eventuele financieringsmogelijkheden) worden vergroot. Op dit moment kunnen we constateren dat we medewerkers RO bij het ministerie van VROM, waterschappen, provincies en gemeenten nog beperkt hebben aangehaakt. Zij zullen minder aanhaken bij het begrip 'waterketen', maar vanuit thema's als klimaatadaptatie, duurzaamheid en kwaliteit van de leefomgeving de verbinding kunnen maken met innovatie in de waterketen. Binnen het ministerie van VROM is de langetermijnvisie inmiddels bekend bij de afdelingen die zich richten op klimaatadaptatie en op verstedelijking. Ook de regioaccounts bij VROM zullen meer betrokken worden bij de langetermijnvisie. Daarbij blijkt de verdere aansluiting bij de praktijk binnen de watersector lastig, omdat deze groep op een veel abstracter niveau denkt en werkt dan veel professionals in de watersector. Dat betekent dat de aansluiting vooral gezocht moet worden op het regionale en lokale schaalniveau.

Naast beleidsmakers en bestuurders uit de RO sector zijn ook ontwikkelende partijen als corporaties en projectontwikkelaars van belang. Tot nu toe is met hen nog beperkt aansluiting gezocht. Zij richten zich vooral op de (her)ontwikkeling van wijken en gebieden, en passen daarbij veelal concepten toe zoals 'de duurzame wijk'. Deze partijen zijn gericht op het realiseren van financiële en maatschappelijke meerwaarde.

De langetermijnvisie op innovatie in de waterketen kan aansluiten op de visie die deze partijen hebben op kwaliteit in de leefomgeving van hun klanten en met (vooral van de corporaties) hun maatschappelijke opgave. We beschouwen deze organisaties als opdrachtgever richting architecten en schakel met stedenbouwkundigen en vastgoedbedrijven. Eind 2009 heeft een groepsgesprek met corporaties plaatsgevonden. De (grotere) corporaties zijn actief op het gebied van duurzaamheid en zien mogelijkheden om de waterketen met hun maatschappelijke opgave verbinden. Dan zal wel moeten worden aangesloten bij de taal en de belangen van de corporaties. We willen aan de basis die we met het groepsgesprek hebben gelegd volgend jaar een vervolg geven.

Voortzetting

De verbindingen tussen water en RO moeten enerzijds binnen overheden, en anderzijds tussen overheden gelegd worden. Binnen met name waterschappen, gemeenten en ook provincies zullen waterprofessionals en collega's die met ruimtelijke ontwikkeling bezig zijn elkaar moeten gaan vinden. Zo zouden de waterambassadeurs binnen gemeenten met hun RO collega's in gesprek kunnen gaan over innovatie in de waterketen. Maar ook tussen overheden kunnen RO en water elkaar nog meer vinden rond opgaven op regionaal schaalniveau. Voor de verbinding met corporaties en ontwikkelaars is het belangrijk dat er ook concrete projecten komen, waaraan de visie een inhoudelijke bijdrage levert.

Concrete voorbeelden waar watersector en ruimtelijke ontwikkeling elkaar kunnen vinden rond innovatie in de waterketen zijn:

- De gemeentelijk waterambassadeurs en de regioaccounts van VROM samen om de tafel te brengen.
- Aansluiten bij activiteiten van RO-netwerken zoals het Nirov (RO sector) en koepelorganisaties als de VNG (gemeenten) , Aedes (corporaties) en NEPROM (projectontwikkelaars).
- Professionals bij overheden op water- en RO-vlak zouden samen 'gidsprincipes' kunnen ontwikkelen waardoor innovaties in de waterketen een plaats kunnen krijgen binnen ruimtelijke ontwikkeling.
- Langetermijnvisie uitdragen op (landelijke) congressen over duurzaamheid en/of ruimtelijke ontwikkeling en (landelijke) congressen voor de bouwsector.
- Ontwerpateliers rond concrete regionale of lokale opgaven, dit kan een goede aanleiding vormen om elkaar te vinden op verschillende schaalniveaus en vanuit verschillende sectoren.
- Samenwerking zoeken met SenterNovem bij voorbeeldprojecten rond duurzaam bouwen.
- Samen met bijvoorbeeld OVG vastgoed en BAM een project realiseren, of via bedrijven die hun nek willen uitsteken zoals TNT.
- Samen met architecten (BNA) een prijsvraag uitschrijven om het meest complete duurzame waterproject te belonen.
- Prijsvraag uitzetten in samenwerking met de SEV (Stichting Experimenten Volkshuisvesting) of KEI (kenniscentrum stedelijke vernieuwing) om wijk- of gebiedsontwikkeling met innovaties in de waterketen te stimuleren.
- Een concept ontwikkelen om water positief gewaardeerd te krijgen in financieringsafwegingen. Triodos en ASN hebben fondsen om lokale duurzame initiatieven te ondersteunen en zijn hiervoor mogelijke samenwerkingspartners.

- Internationale excursies naar voorbeeldprojecten, bijvoorbeeld naar het kazerneterrein in Hamburg, dat duurzaam wordt ontwikkeld inclusief de waterstromen.

Energie en duurzaamheid

Situatie

Uit de rondetafelgesprekken en workshops is herhaaldelijk naar voren gekomen dat de ontwikkeling van de waterketen niet los staat van andere ontwikkelingen. Sterker nog, door aan te sluiten bij krachtige ontwikkelingen op het gebied van energie en duurzaamheid worden de kansen voor het tot stand brengen van een andere waterketen alleen maar groter. Tot nu toe is de noodzaak hiertoe wel vastgesteld, maar hebben we er nog niet concreet invulling aan kunnen geven.

Voortzetting

Na wat aftastende bijeenkomsten in 2009, is het in 2010 tijd voor het realiseren van concrete samenwerkingsverbanden. Hiervoor zou het platform Ketenefficiency gefaciliteerd door SenterNovem een aardig aanhaarpunt kunnen zijn. Door deze verbinding is er ook wat meer zicht op het te besteden subsidiegeld op het gebied van innovaties in de waterketen.

Op het gebied van duurzaamheid is het aantrekkelijk om de BREEAM duurzaamheidsindex uit te breiden met specifieke waterketenaspecten. Uitdaging is ervoor te zorgen dat de ontwikkeling wordt opgepakt door het veld. Een andere mogelijkheid om verbindingen te leggen met de energiesector is te spreken op landelijke congressen voor de energiewereld.

Bestuurlijke betrokkenheid

Situatie

Bij een doorvertaling van de visie naar projecten worden ook de financiële, ruimtelijke en beleidsmatige consequenties duidelijk. Hiervoor dient bestuurlijk draagvlak te bestaan.

De bestuurders van de waterschappen en gemeenten zijn hierbij het meest essentieel. Mogelijk kunnen we ook denken aan de bestuurders van drinkwaterbedrijven. Voor hen heeft de implementatie van de visie (kleinschalige waterketensystemen) ook consequenties in volume en afstemming.

Voortzetting

Aandacht voor de bestuurders is gewenst om het nodige commitment te creëren voor vervolgstappen. Partijen hebben elkaar hierbij nodig. We denken aan een mailing met het jaarverslag van 2009 en de visie en aangepaste routewijzer 2010 naar de bestuurders. Door deze te verspreiden in de aanloop naar de gemeenteraadsverkiezingen, zouden elementen meegenomen kunnen worden in de verkiezingsprogramma's en/of coalitieonderhandelingen. Vervolgens kunnen we in mei 2010 een bestuurlijke conferentie organiseren. Indien nodig kan hiervoor vanuit Berenschot een facilitator worden geleverd op bestuurlijk niveau in de persoon van Ludy Geut, directeur Public Management en/of Theo Camps, directeur Berenschot. Theo Camps is zelf ook actief als adviseur in opdrachten in de waterketen. We kunnen onze 'boegbeelden' hierbij ook inzetten als 'makelaars' en kennisdragers.

Bestaande verbindingen onderhouden en versterken

Situatie

Naast de partijen en sectoren waar we nieuwe verbindingen mee willen leggen, ligt er zoals gezegd ook een belangrijke opgave in het onderhouden en versterken van de al gelegde contacten.

In 2008 en 2009 is een begin gemaakt met het inrichten van een platform voor het innoveren van de waterketen op zowel beleidsinhoudelijk terrein als op het gebied van samenwerking en werkwijze. Met platform bedoelen we hier het ontstane 'netwerk' en de mogelijkheden om elkaar te ontmoeten via bijeenkomst en/of internet. Voor 2010 is het zinvol om een vervolg te geven aan het platform. Dat willen we doen door het bieden van een overzicht van de diverse ontwikkelingen en initiatieven in en rondom de waterketen en het creëren van ontmoetingen. Ook willen we gericht aandacht besteden aan gevolgen van deze ontwikkelingen en initiatieven voor de wijze waarop partijen in de waterketen samenwerken en hun toekomstig personeel opleiden en verleiden voor een functie in de waterketen. Op beide vlakken lopen partijen bij het verder laten landen van de langetermijnvisie mogelijk tegen knelpunten aan en/of komen tot nieuwe inzichten en oplossingen. Het is belangrijk om deze ervaringen te (blijven) delen met de andere partijen.

Voortzetting

Als aanjaagteam willen we in 2010 met de regionale platforms (waterschap, gemeente en provincie) groepsgesprekken organiseren en in bilaterale gesprekken met andere contacten de vraag stellen: wat heb je na ons uitdragen gedaan met de langetermijnvisie in je eigen werkomgeving en waar loop je tegenaan? Doel van deze regionale gesprekken is de visie (verder) te laten landen. Het aanjaagteam kan de meeste meerwaarde bieden op het strategisch niveau en richt zich daarom vooral op het signaleren van knelpunten, het boven tafel krijgen van successen en op het zaken teruggeven (o.a. partijen naar elkaar verwijzen).

Van de opbrengst van de ca. 25 regionale follow-up gesprekken moet bepaald worden wat een passende vervolgactie is. Daarover zullen we klankborden. Dat kan in subgroepjes binnen het aanjaagteam die samen een regionaal gesprek hebben gevoerd. In elk geval zal het gehele aanjaagteam in een sessie van een dag alle opbrengsten met elkaar bespreken.

De opbrengsten worden vervolgens ook weer teruggegeven aan de regio, bijvoorbeeld door partijen met elkaar te verbinden. Ook zal er een grote workshop zijn met de gesprekspartners van de regionale en overige gesprekken. Samen met hen zullen we reflecteren op

de uitkomsten en eventueel knelpunten en/of oplossingen adresseren. De deelnemersgroep kan worden aangevuld met de (overige) genodigden van workshops die het aanjaagteam in 2008 en 2009 heeft georganiseerd.

Naast de regionale follow-up gesprekken willen we de contacten die dit jaar via aanjaagpresentaties en groeps gesprekken zijn gelegd onderhouden door individuele telefoontjes en bezoeken. Leden van het aanjaagteam onderhouden de contacten die ze het afgelopen jaar hebben gelegd, vragen na wat er met de langetermijnvisie is gedaan binnen de organisatie en tegen welke knelpunten ze zijn aangelopen. Deze punten kunnen worden meegenomen in de workshops rond de regionale gesprekken.

Als onderdeel van de telefoontjes en bezoeken zijn er een aantal specifieke doelgroepen waarmee we in 2010 het contact willen onderhouden. Voorstellen voor activiteiten:

- In overleg met de UvW en de projectleider van de Visie Toekomst Afvalwaterketen is afgesproken om in 2010 aandacht te besteden aan de gevolgen van ontwikkelingen in de waterketen (beleidsinhoudelijk en bestuurlijk) voor de samenwerking en werkwijze bij de waterschappen. Dit vanuit het idee dat de veranderende beleidsopgave niet effectief gerealiseerd kan worden zonder aanpassing van de wijze waarop de waterschappen denken, voelen en handelen in de interactie met hun omgeving. Concreet wordt gedacht aan een tweetal bijeenkomsten voor managers en senior beleidsadviseurs van waterschappen georganiseerd door het aanjaagteam en met inbreng vanuit externe deskundigheid op het gebied van het 'bouwen' aan relaties.
- Op dit moment heeft het aanjaagteam incidenteel contact met drinkwaterbedrijven over innovatie in de waterketen. Aandacht voor de drinkwaterbedrijven is gewenst voor het denken en werken met alle schakels in de waterketen. Ook kunnen deze partijen een bijdrage leveren aan het opschalen van innovaties (bijv. naar het buitenland) en het uitzetten van collectief (fundamenteel) onderzoek. Het aanjaagteam heeft met het BOW als opdrachtgever een prima vertrekpunt om ook de contacten met de drinkwaterbedrijven aan te halen. We kunnen onze 'boegbeelden' hierbij ook inzetten als 'makelaars' en kennisdragers.
- Contacten onderhouden met het HBO Lectorenoverleg voor de uitwisseling van studenten en mogelijkheden voor onderzoek.
- Groeps gesprek Operationeel Beheer. In de routewijzer innovatie hebben we aangegeven dat het beheer van de waterketen vooraanstaand moet zijn om nieuwe ontwikkelingen met vertrouwen te kunnen implementeren. Op dit moment is de verdeling scheef: de drinkwatersector als leverancier van een levensmiddel moet het beheer op orde hebben. Op het gebied van riolering kan nog een flinke slag gemaakt worden (high level meeting riolering 2008: we zijn niet in staat effectieve maatregelen te benoemen). Het voorstel is om in een regio een groeps gesprek te organiseren waarbij het drinkwaterbedrijf, gemeente(n) en waterschap uitleg geven hoe zij het operationeel beheer vorm geven: welke strategie bewandel je, welke instrumenten zet je in, hoe bepaal je de kwaliteit van de assets, hoe meet je de output van jouw proces, etc.. Deze workshop levert weer input voor vervolgacties.

- Workshop opschaling van innovatie (vanuit de narratieven). Onze observatie is dat er vooral concepten en technische voordelen worden gecommuniceerd tijdens deze tussenfase, maar niet de narratieven die nodig zijn om mensen echt enthousiast te maken.

Aanpak en organisatie

De stuurgroep DRAB heeft op 17 december besloten een vervolg te geven aan het huidige traject. Het is belangrijk de visie te blijven uitdragen, vooral ook buiten de watersector, en een vervolg te geven aan innovatie in de waterketen. Juist in de huidige situatie waarin bezuinigingen onvermijdelijk zijn, is het van belang om de inhoudelijke discussie te blijven voeren. Bij de aanpak van het traject in 2010 zijn de volgende zaken van belang.

- De Stuurgroep DRAB blijft het traject rond innovatie in de waterketen aansturen
- Het ministerie van VROM levert net als afgelopen jaar een projectleider, en verzorgt daarnaast de financiering van de externe inhuur
- De leden van de stuurgroep DRAB hebben in het overleg van 17 december toegezegd in 2010 voor voldoende capaciteit te zorgen voor de activiteiten

Het komend jaar zijn de volgende activiteiten nodig.

- Het leggen van nieuwe verbindingen door o.a. groepsgesprekken en workshops
 - Waterketen en ruimtelijke ontwikkeling (waaronder ook corporaties, ontwikkelaars en aannemers)
 - Energie en duurzaamheid
 - Bestuurlijke betrokkenheid door middel van een bestuurlijke conferentie
- Het onderhouden en versterken van bestaande contacten door
 - Regionale follow-up gesprekken
 - Telefoontjes en bezoeken
 - Klankborden met het aanjaagteam over de opbrengsten
 - Workshop met gesprekspartners uit de regionale en overige gesprekken waarin we de opbrengsten terugleggen

- Het zichtbaar maken van deze activiteiten in 2010 door middel van de bestaande website en LinkedIn Group en mogelijk een nieuw boekje met de oogst van 2009 en de activiteiten in 2010. Ook nieuwe media zijn mogelijk in te zetten, zoals YouTube
- Ondersteuning door middel van een programmaorganisatie / secretariaat / facilitatie van bovenstaande activiteiten